

Болалар салиб юриши ҳақидаги ҳақиқат

«Бу воқеа Пасхадан (Исо алайҳиссаломнинг тирилиш байрами) сўнг дарҳол содир бўлди. Хали Троица байрамини кутиб улгурмасимиздан, минглаб ўсмирлар ишини ва уйини ташлаб, йўлга тушишди. Уларнинг баъзилари эндигина олти ёшга тўлган, баъзилари эса уйланиш ёшида бўлса-да, келин ўрнига Масих йўлидаги жасорат ва шон-шарафни танладилар. Улар ўзларига топширилган юмушларни унутишди: кимдир ер ҳайдаётган омовини ташлади, кимдир огирлик килаётган аравасини кўлдан чикарди, бошқаси эса бўрилардан химоя қилиб юрган қўйларини ташлаб, бошқа ганимлар — муслмонлар бидъати билан кучли бўлганлар ҳақида ўйлай бошлади... Ота-оналари, ака-ука ва опа-сингиллари, дўстлари уларни йўлдан қайтаришга қанчалик уринмасинлар, такводорларнинг иродаси тебралмас эди. Улар ўзларига ҳоч (крест) тақиб, байроклари остида бирлашиб, Қуддуси шариф томон йўл олдилар... Бутун дунё уларни телбалар деб атади, аммо улар олдинга интилишда давом этдилар».

1212 йилда бутун насроний ҷамиятини ларзага солган воқеа ҳақида ўрта аср манбалари тахминан шундай хикоя қилади. Ўн минглаб немис ва француз болалари тушунтириб бўлмас бир интилиш билан Исо қабри яна муслмонлар қўлидан озод қилиш учун узок Қуддусга йўл олдилар. Улар учун «Исо Масихнинг танҳо қабри йиллар давомида худосизлар қўлида қолаётгани — барча насронийлар учун ор ва ҳар бир насронийнинг юзидаги ювиб бўлмас доғ» эди.

Бундан чорак аср аввал машхур султон Салоҳиддин Айюбий салибчиларни мағлуб этиб, Куддусни улардан тозалаган эди. Гарб дунёсининг энг сара рицарлари йўкотилган муқаддас қадамжони қайтаришга уриниб кўришди. Муқаддас шаҳар йўлида Фридрих Барбаросса ҳалок бўлди. Ричард Шериракли ҳам ғалабага эриша олмади. Мусулмонлар Куддусини олгандан кўра, православие маркази бўлган Константинополни эгаллаш осонроқ бўлиб чиқди. Гўёки салибчиларнинг иши тўлиқ муваффақиятсизликка учрагандек, ҳамма нарсаси мусулмонларнинг фойдасига ҳал бўлаётгандек эди. Шунда тўсатдан бир гап тарқалди: муқаддас жойларни озод қилиш фақат гуноҳ ва иллатлардан пок бўлган болаларгагина насиб этади. Худди «аҳмоқ» (тўсатдан содир бўладиган ақлдан озиш) сингари ғалати бир ҳолат насроний оламини қамраб олди. Кўплаб ювош, оддий ва кўнгли тоза болалар бирданига уйларини ташлаб, номаълум ўлкалар томон рағвона бўлишди.

1212 йил май ойида болалар кўшини Кёльн орқали ўтаётганда, уларнинг сафида 25 мингга яқин ўғил ва қиз болалар бор эди. Улар кемаларга ўтириб, Ўрта ер денгизи орқали Фаластинга ўтиш учун Италия томон кетишарди.

Замонавий тарихчиларнинг ҳисоблашича, XIII аср солномаларида кейинчалик «Болалар салиб юриши» номини олган ушбу сирли юриш эллик бир марта тилга олинган. Бу хабарлардаги кўп нарсалар шунчалик ғайритабиий кўринадики, улар афсонага кўпроқ ўхшайди. Бошқа томондан эса, солномалардаги кўпгина маълумотлар шу қадар ишонарли ва ҳатто ҳаётий тасвирланганки, уларга ишонмасликнинг иложи йўқ.

Бирок, ўша қадимги фожианинг барча тафсилотлари бизгача ҳаққоний этиб келганми ёки ўрта аср солномачилари ҳақиқат билан бирга ўзларига этиб келган ҳар қандай миш-миш ва ишончларни ҳам қайд этишганми — бундан қатъи назар, уларнинг ҳикояси ўша давр тафаккурининг энг чуқур асосларига дахл қилади.

Ўша давр одамлари ўз умрлари давомида кўплаб фалокатларни бошидан кечиришди. Улар ўз даврининг энг буюқ давлати — Византия империясининг парчаланишига гувоҳ бўлишди. Улар гуноҳлари учун Худо ўзларидан юз ўғирганини ва мусулмонларга Куддусни қайтариб олишга изн берганини кўришди. XII–XIII асрлар бўсағаси — қучли маънавий изланишлар ва даҳшатли адашишлар даври эди. Худди бизнинг қуларимиздагидек, юз минглаб одамлар турли бидъатчи секталар таълимотига маҳлиё бўлиб қолишганди. Бутун Жанубий Франция бидъатлар гирдобига эди. Одамлар уйларини ташлаб, бойликларидан воз кечиб, сирли бир рух таъсирида тарғибот ишларига шошилардилар. Қатарлар Эски Аҳдни (Таврот қисми) инқор этиб, ўз черқовларини тузишди. Вальденслар ибодат ва иқоналарни тан олмас, солиқ тўлашдан ва ҳарбий хизматдан бош тортишарди. Уларнинг таълимотлари бутун Европага тарқалди.

XII асрнинг охирида сектантларга қарши қурашиш учун инквизиция ташқил этилди.

Расман руҳсат берилган «секталар» — францисканлар ордени (1210 й.) ва доминиканлар ордени (1216 й.) пайдо бўлди. Гўёки бутун насроний олами гуноҳлардан қуқланиш ва йўкотилган имонни қайта тиклаш илинжида ҳаракатга келгандек эди.

Мутаассиб ота-оналар авлоди ақлдан озган болалар авлодини дунёга келтирди.

Биз бошида иқтибос келтирган солнома муаллифи, шубҳасиз, ўша шиддатли воқеаларнинг гувоҳи бўлган. Чунки у Кёльнда яшаган, унинг кўчаларидан эса юришга отланган «Худо фарзандлари»нинг оломонлари ўтган эди. Демак, у кўрганларини иқкинчи ёки учинчи қўллардан эмас, балки ўз кўзи билан кўриб ёзган.

Унинг ҳикояси 1216 йил билан саналанган. Ўша пайтга қелиб у беозор латифадек

бошланган бу такводорлик саргузашти нима билан тугаганини билар эди: «Уларнинг кўплари ортга кайтишга мажбур килингунча Мецгача, бошқалари эса Пьяченца ва хатто Римгача етиб боришди. Баъзилари Марселга етишди. Улардан бирортаси Мукаддас заминга етиб бордими ва тақдири нима бўлди — номаълум. Факат бир нарса аниқ: минглаб одамлар бу йўлга чиқдилар, лекин уйга жуда камчилик кайтди».

Бошқа солномалардан маълум бўлишича, бу галати воқеа Кёльн атрофида яшовчи Николас исмли кишлоқлик боланинг хайратланарли вахий (каромат) кўришидан бошланган (баъзи маълумотларга кўра, у ўшанда ўн олти ёшда бўлган, бошқаларига кўра эса хали ўн ёшга ҳам тўлмаган эди). Унга фаришта соҳир бўлиб, Илохий қабр қилич билан эмас, балки тинчлик билан озод қилинишини айтган. Бу ўсмир, кўринишидан, харизматик етакчилик қобилиятига эга эди. У кўрганларини шу қадар самимият билан гапириб берардики, минглаб одамлар уни тинглаш учун тўплана бошладилар. Фаришта назари тушган бола ҳамманинг севимлисига айланди. «У қаерда пайдо бўлмасин, болаларни ўзига оҳанрабодек тортарди», — деб ёзган эди Бернгард Куглер «Салиб юришлари тарихи» китобида. Унинг ваъзаларини худди ўз вақтида «Битлз» гуруҳи концертларини тинглагандек эшитишарди. Унинг ихлосмандлари сафи «Аум Синрикё» сектаси қаби қенгайиб борди. Ёш воиз ўзига ишонганларга Мусо пайгамбар қаби «денгиз ўртасидан қуруқликда» юришларини ваъда қилди. Олдинда уларни Қуддусда ўрнатиладиган «абдий тинчлик подшоҳлиги» қутарди.

Бир неча ҳафта ичида Рейн дарёсининг қуйи оқимидаги барча ерлар жунбушга келди. Ҳамма нарса ҳаракатга тушди. Хайрихоҳлар кўп эди. Халқ бола-салибчиларга ёрдам бериш учун бир-бири билан мусобақалашарди. Агар бирор жойда уларнинг «армияси»ни шаҳарга қўйишмаса, шаҳарликлар далага ичимлик ва таом олиб чиқиб, йўлга чиққанларни сахийлик билан меҳмон қилишарди.

Факат санокли қишиларгина бундай васвасага қарши тура олдилар. Айрим солнома муаллифлари Николаснинг ўзини ва унинг кетидан эргашганларни лотинча *stuiti* («нодонлар») ёки хатто «Иблиснинг қуроллари» деб атаб, бу умумий қизиқишга салбий муносабат билдиришди.

Бирок, бу таъналар умумий жўшқинлик денгизида гарқ бўлиб кетди. «Йигирма минг ўғил ва қиз болалардан, шунингдек, тартибсиз оломондан иборат тўда тўпланди» (Б. Куглер) ва Кёльндан жанубга қараб йўл олди. Кёльндан 150 км жанубда жойлашган Трир шаҳрида қуритилган солнома муаллифи ҳам бу болаларни кўрган. Унинг сўзларига кўра, Николаснинг қийимида «мукаддаслик ва мўъжизавий қуч белгиси сифатида улуғланадиган „тау“ (Т) ҳарфи шаклидаги ҳоқ қаби» қалқон қарқираб турарди. Ўша пайтда қўпчилик худди шундай ҳоқни ўша даврнинг энг машҳур қишиларидан бири — ассилик Франциск ҳам тақиб қишини биларди. «Балки Масихнинг бу ёш жангқисини ҳам энди шундай шон-шараф қутаётгандир?» — дейишарди баъзилар. «Худди шундай машъум шухрат», — деб ўйларди бошқалар. Аммо Николас қиндан ҳам францисканими?

Ҳозирги қунда Франциск Ассизский намунали ҳаёт қечирган қатолик авлиёси сифатида улуғланади. Вақт унинг таржимаи ҳолидаги барча қализликларни қувиб қубориб, факат исми ва қизматларини қолдирди. Қамондошларига эса, айниқса бошида, Францискнинг қатти-ҳаракатларига баҳо бериш анча қийин эди. Унга «Бизни қоралиғимизда севинг, оқлиғимизда эса бизни ҳамма ҳам севаверади» деган ибора жуда мос қелади. Г.К. Қестертон ёзганидек, Франциск машҳур бўлғунига қадар унинг ҳаётини икки қаторга қигдириш мумкин эди: «Бузук бир йигит энг тубанликка қулайди, том маънода қойга ботиб қуради».

Ўша Франциск — у янги такводор Николасдан тахминан ўн беш ёш катта эди — аллакачон телба ва жанжалкаш сифатида ном чикаришга улгурганди. Ундан кариндош-уруглари ва якинлари юз ўгиришган, черков ва дунёвий хокимият ундан газабда эди. У ўз тарафдорларидан камбагаллик, иффат ва итоаткорликни талаб килар, умр бўйи дарбадар кезишларини хохларди. У конунларни ва курол-яроғни ёмон кўрар, бойлик ва хокимият одамларни бузади деб хисобларди. У черков ва бидъат орасидаги чегарада юриб, ўзи билан бирга тобора кўпрок «биродарларни» эргаштирар ва ўтда ёкиб юборилиш хавфи остида яшарди. Факат 1210 йилга келибгина унинг жамиятдаги мавкеи бир оз мустахкамланди. Папа Иннокентий III унга ўз «расмий сектаси»ни — францисканлар орденини тузишга рухсат берди.

Унинг Римдан кайтиши худди Николаснинг келиши каби зафарли бўлди. Одамлар тўда-тўда бўлиб унинг хузурига окиб кела бошладилар. «Айтишларича, барча ахоли — эркаklar, аёллар, болалар — ишини, пулини, уйини ташлаб, кандай бўлса шундайлигича „биродарлар“ оркасида эргашиди ва уларни Раббий кўшинига қабул қилишларини ўтиниб сўрашди», — деб ёзади Г.К. Честертон. 1212 йилда Николас ва Францискнинг тақдирлари, ниҳоят, бир нуктада кесишди. Италиян такводори ҳам салиб юришига боришни ният қилди. Факат у ортидан оломонни эргаштирмади, уларнинг жасадлари билан тинчлик подшоҳлигига йўл солишни ўйламади. Унинг бутун кўшини факат ўзидан иборат эди. У мусулмонлар юртига, Сурияга бориб, у ерда уларни «бидъатдан» воз кечишга ва Исо Масихни улуглашга кўндиришни мақсад қилганди. У одамларни ўлдириш эмас, балки тарбиялаш кераклигига каттик ишонарди.

Воқеалардан илгарилаб айтиш жоизки, 1219 йилда Франциск Мисрга келди. У ерда салибчилар Дамьетта қалъасини қамал қилишаётган эди. У султон ал-Комил хузурига кириб, унга насронийлик асосларидан таълим бера бошлади. Унинг ўзини тутиши шу қадар гайритабиий ва кўркмас эдики, хайратда қолган ҳукмдор бу «кофир»ни жазоламади, шунчаки хайдаб юборди. «Шарқ ва Ғарбни бирлаштириши мумкин бўлган кўприк шу захоти қулаб тушди ва тарихнинг амалга ошмаган имкониятларидан бири бўлиб қолди». Аммо қутилмаган миссионер билан бўлган бу воқеадан аввал, қақирилмаган меҳмонлар — болалар билан боғлиқ мудҳиш яқун содир бўлган эди. Николас ва Францискнинг таржимаи ҳолларида галати, ҳатто машъум ўхшашлик бор. Иккаласи ҳам одамларни ортидан эргаштира оларди. Уларнинг биргина сўзи билан ҳар қандай тарафдор борини ташлаб кетишга тайёр эди. Иккаласи ҳам Масихга бўлган имонни мустахкамлаш ва ер юзига тинчлик келтириш учун пайдо бўлишди. Бири минглаб камбагалларнинг ҳаётини сақлаб қолди; иккинчиси эса минглаб болаларнинг жонига завоқ бўлди.

Беихтиёр Ж. Ньюменнинг афоризми ёдга тушади: «Агар Дажжол Масихга ўхшаса, унда Масих ҳам Дажжолга ўхшаса керак».

1212 йил 25 июлда ёш «Масих жангчилари» Шпейерга етиб қелишди. У ерлик роҳиб шундай қайд қолдирган: «Ва буюқ зиёрат содир бўлди, эркаklar ва қизлар, йигитлар ва қариялар юриб боришарди, уларнинг ҳаммаси оддий халқ вақиллари эди». Бир ойдан сўнг, 20 август куни Николас бошчилигидаги «немис болалари, гўдақлар, аёллар ва қизлар тўдаси» Италиянинг Пьяченца шаҳрига етиб қелди. Махаллий солномачи улар денгизга борадиган йўлни сўрашганини қайд этган. Ўша қунларда Кремонада ҳам Кёльндан қелган болалар тўдасини қўришган.

1212 йил 25 август, шанба куни ўша даврнинг йирик порт шаҳарларидан бири бўлган Генуяга галати мусофирлар кириб қелишди. Уларнинг кўз ўнгида ўзлари қесиқ ўтишни

ёки сузиб ўтишни истаган денгиз намоён бўлди.

Солномачи Огерий Панис етти минг нафар эркак, аёл ва болани санаганини ёзади. Уларнинг кийимларига хочлар тикилган; елкаларида хуржун; баъзилари кўлларида зиёратчиларга хос сурнай ёки хассаларни тутиб туришарди. Паниснинг хабар беришича, эртаси куни кўпчилик нимадандир руҳи тушган холда шахарни тарк этган. Уларни нима хафа қилганини у ёзмаган.

Бошқа бир генуялик солномачининг хабар беришича, Николас ўз тарафдорлари билан сохилга йўл олган. «Хакикат лахзаси» келган эди. Барча тўпланганлар буюк мўъжизани кутишарди. Хозир Николас «кўлини денгизга чўзади ва уни иккига бўлади». Хозир зиёратчилар Мукаддас замингача курукликдан юриб кетишади. Хамма кутди ва кутди, лекин мўъжиза содир бўлмади.

Минглаб одамлар ёш мактанчокнинг лофларига алданиб қолишганини бирданига тушуниб етганларида нима бўлганини англаш кийин. Солномачилар тарихнинг бу кисмини чалкаш ва тушунарсиз хикоя қилишади. Бир манбага кўра, умидсизликка тушган «салибчилар»нинг кўпчилиги Генуяда қолишган, чунки уларнинг ортга қайтгани, Альп тоғларини қайта кесиб ўтгани мадори қолмаган эди. Бошқа бир манба баъзи мусофирларни сохилнинг ўзида қароқчилар ўғирлаб кетганини айтади. «Шундай қилиб, улар мангуга қойиб бўлишди». Бошқалари эса Пизага йўл олишган шекилли. У ерда улар иккита кемага ўтириб, Мукаддас заминга қараб сузиб кетишган.

Баъзи маълумотларга кўра, бу қуролсиз «Масих қўшини»нинг бир кисми Римгача етиб борган ва у ерда папа Иннокентий III улар олдида нутқ сўзлаган. Айнан ўшанда у бутун насроний оламига қарата таъна билан шундай деган: «Бу болалар бизни уялтиришмоқда; биз ухлаб ётган бир пайтда, улар Мукаддас заминни забт этиш учун шодлик билан кетишмоқда».

Жарангдор ибора! Бу ибора Фаластинга эгалик қилаётган Миср султонига қарши янги хужумга ундади (тўғри, Бешинчи салиб юриши 1217 йилда, Иннокентий вафотидан кейин бошланган). Факат тарихчилар эндиликда папа ва Мукаддас замин учун дунёнинг чеккасига боришга тайёр бўлган бу оломон ўртасидаги учрашув хакикатан ҳам содир бўлганми, деган шубҳадалар. Хар холда, Ватиканнинг 1212 йилги батафсил анналларида (йилнома) бу учрашув хакида бирорта сўз йўқ. Балки бу ваъда қилинган ерни қидирганлар, Масих йўлидаги биродарлари учун жасорат кўрсатишни орзу қилиб, ўзларининг бемехригидан халок бўлганлар учун ўйлаб топилган гўзал бир афсонадир. «Ортга қайтиш йўли бу болалар қўшинининг деярли барча қолган кисмини йўқ қилди, — деб ёзади Б. Куглер. — Уларнинг юзлаб нафари сафар давомида қолдан қолдиб йиқилди ва қатта йўлларда аянчали тарзда халок бўлди. Факат бир неча кишига меҳрибон оилалардан бошпана топиш ва ўз меҳнати билан ризқини топиш насиб этди, лекин аксарияти нобуд бўлди».

Николаснинг ўзига нима бўлгани номаълум. У ҳақдаги хабарлар зиддиятли. Баъзи солномачилар у ўзига содик оз сонли одамлар билан Бриндизига — бир пайтлар Спартак қочишга уринган шахарга етиб олиш учун Италия жанубига йўл олганини ва йўлда худди ўша қадимги сарқарда қаби вафот этганини айтишади. Бошқалари эса у барибир у ерга етиб борган дейишади. Баъзи маълумотларга кўра, у ҳатто Қуддусгача етиб борган ва бир неча йилдан сўнг қўлида қурол билан Бешинчи салиб юриши иштирокчилари билан елкама-елка туриб жанг қилган. Юкорида тилга олинган Трирлик солномачининг хабар беришича, Бриндизи шаҳри епископи унинг Фаластинга кетишига тўсқинлик қилган. Гўёки у Николаснинг отаси барча ёш салибчиларни сарацинларга

(мусулмонларга) кул килиб сотишни режалаштирганидан хабар топган.

Бир-бирига зид бўлган бу фактлар чигаллигини тушуниш, хакикатни уйдирмадан, эътирофни тухматдан ажратиш эндиликда жуда кийин, балки имконсиздир.

Тарих зулматларида омадсиз пайгамбар, унинг отаси ва деярли барча тарафдорлари гойиб бўлади. Уларнинг такдири тўлиқ аниқ эмас, лекин у жуда аянчли бўлганига шубҳа йўқ.

Умуман олганда, «Болалар салиб юриши» хакидаги хабарлар жавоб беришдан кўра кўпроқ саволлар тугдиради. Аввало, бу галати саргузаштнинг номи нотўғри. Тор маънода «салиб юриши» деб Рим папасининг чакириги билан, Мукаддас Рим империяси императори ва Англия ҳамда Франция кироллариининг розилиги билан бошланган харбий юришга айтилади. Бу воқеада биз бунга ўхшаш ҳеч нарсани кўрмаймиз. Ўрта аср солномаларида бўлиб ўтган воқеани *commotio* («харакат») ёки *peregrinatio* («зиёрат») деб аташган. Бундан ташқари, бу саргузашт иштирокчиларида курол-яроғ бўлгани ҳеч қаерда айтилмаган. Куролсиз қандай харбий юриш бўлиши мумкин? Улар Мукаддас замин учун жанг қилишга, лекин қилич ва найза билан эмас, балки факат Худонинг ёрдамига таяниб кетишарди. Аввалига уларнинг олдида денгиз иккига бўлиниши, кейин эса қалъа деворлари кулаши керак эди. Биринчи мўъжиза содир бўлмагач, улар бошқасига ҳам ишонмай қўйишди.

Қўлларидаги хассалари, хуржунлари ва сурнайларини — йўлга ўзлари билан олган ягона нарсаларини — саросимада сиқиб ушлаганча, улар чарчок билан олисга тикилишди.

Уларни бирданига мадор тарк этди. Денгиз томон «ёвойи, тиним билмас оломон» шошарди. У биринчи тўсикка урилиб парчаланди. Улкан денгиз соҳилида қаерга боришини билмай, заиф ва руҳи синган одамлар ханг-манг бўлиб туришарди.

Бу «харакат» иштирокчиларини фарқламасдан «болалар» деб аташади. Бирок, келтирилган иқтибослардан кўриниб турибдики, оломон жуда аралаш эди; у ерда барча ёшдаги одамлар бор эди: «Эркақлар ва қизлар, йигитлар ва қариялар», «болалар, гўдақлар, аёллар ва қизлар тўдаси». Тўғри, оломонда ёшлар кўпчиликини ташкил этарди. Бу гайритабиий зиёрат иштирокчиларининг аксарияти йигирма ёшга ҳам тўлмаган, кўпчилиги эса, эҳтимол, ўн беш ёшдан кичик эди. Факат шу фактгина «болалар» деган сифатни оқлайди.

Бу ерда филологнинг тушунтиришисиз илож йўқ. Қадимги солномаларда Николаснинг тарафдорлари одатда *peregrini* сўзи билан аталади. Лотин тилидан таржима қилинганда бу сўз «ўсмир» деганини англатади, лекин, масалан, Ўрта асрларда Русьда «отрок» (ўсмир) деб нафакат болалар, балки хизматкорлар ва кулларни ҳам аташган. Гарбий Европада XIII аср бошида *peregrini* тушунчаси худди шундай кенг маънода талқин қилинган. Агар одамнинг на ери ва на мол-мулки бўлса (у пайтда мерос факат тўнгич ўғилга қоларди), у қунбай ишчи, чўпон ёки хизматкор бўлишдан бошқа чораси йўқ эди. Бундай «ёш боладек чорасиз, қамбағал» одамларни ҳам *peregrini* дейишган.

Шундай қилиб, болалар салиб юришини «хуқуқсиз оддий халқнинг зиёрати» деб аташ тўғрироқ бўлади. Унинг иштирокчилари 1096 йилда Питер Пустынник (Гўшанишин) ортидан ишонувчанлик билан эргашиб, факат ўлимини топган бахтсиз қамбағалларни эслатади. Ўша шонсиз юришга ҳам қамбағаллар ўз хотинлари ва болаларини олишган эди. Тарих қандай тақдорланади-я!

Айтганча, баъзи олимлар Гамельн шахридаги қаламуш овловчи хакидаги афсонанинг қелиб чиқишини «болалар салиб юриши» билан боғлайдилар (бу ҳақда алоҳида мақолада батафсил тўхталамиз). Эслатиб ўтамиз, ўша қаламуш овловчи флейта қалиб, шаҳардаги

барча болаларни ортидан эргаштириб кетган ва уларни бошка ҳеч ким кўрмаган. Худди номаълум бир юришга отлангандек...

Нима учун шунча одам, кичигу катта, бир ўсмир-таргиботчининг биринчи чорлови билан номаълум ўлкаларга ошикишга тайёр эди? Нима учун улар жойларида тинч ўтира олишмади? Гап шундаки, XIII асрга келиб Европада яшаш шароитлари ўзгарган эди.

Варварлар зарбаси остида антик полислар халок бўлганидан бери, Европа давлатлари кўп асрлар давомида «шаҳарсиз мамлакатлар» бўлиб келган эди. Ва мана, ҳамма нарса ўзгарди. XIII асрда кичик, аянчли девор билан ўралган кўргонлар шиддат билан ўса бошлади. «Шаҳар инкилоби» содир бўлди. Савдо тез ривожланди. Одамларнинг фаровонлиги ошди. Тугилиш кескин кўпайди. Аҳоли зичлиги ортиб кетди.

Бу демографик портлаш феодализм асосларини аста-секин емириб борарди. Ер хаддан ташкари кўпайиб кетган қарам дехконларни бока олмасди. Кишлоқда иш топа олмай, улар «хавоси одамни озод киладиган» шаҳарларга кочишар, кунбай ишчи бўлиб ёлланишар ёки кўрик ерларни очишга кетишарди. Кашшоклик ва бойлик ўртасидаги жарлик кенгайиб борди. Айнан мана шундай уй-жойсиз, дарбадар одамлар — «ёш боладек чорасиз камбағаллар» орасида, ниҳоят, насронийларга тегишли бўлган бу мамлакатда ўз ер участкасига эга бўлиш учун Фаластинга боришни хоҳловчилар кўп топилди.

Черков ва дунёвий ҳокимият насроний оламида пишиб етилаётган инкирозга деярли эътибор бермади. Уларни фақат ўзаро низолар кизиктирди. Хатто Учинчи салиб юриши (1189–1192) пайтида ҳам, Шарқда салибчилар томонидан ташкил этилган давлатлар тақдири ҳал қилинаётганда, Англия ва Франция кироллари адоватни давом эттиришди. Ҳал қилувчи пайтда кўшиннинг бир қисми кирол бошчилигида Францияга сузиб кетди ва биринчи Европа колонияларини тақдир ҳукмига ташлаб қўйди.

XIII аср бошида шиддатли урушлар аллақачон Европанинг ўзида кетаётган эди. 1202 йилда Венециядан Мисрга йўл олган салибчилар, охир-оқибат, Константинополга тушиб қолишди ва уни талон-торож қилишди. Илохий қабр ўрнига улар олтин, қумуш ва бошка бойликларни қўлга киритишди — папа Иннокентий III қуйинганидек, улар «самовий неъматлардан кўра дунёвий бойликларни» афзал қўришди.

1209 йилда Фаластиндан мағлубият билан қочган француз кироли Филипп II Август қўшини Лангедокка — Франция жанубидаги бой вилоятга бостириб кирди (киролнинг ўзи бу юришда қатнашмаган). Лангедокда бидъатчилар — катарлар ва вальденслар таълимоти жуда машҳур эди. Шунинг учун, биринчи қарашда, уруш диний асосга эга эди. Насронийлик имони химоячилари уни таҳқирлаганларга қарши қурашишарди. Бироқ бу ерда ҳам иктисодий ва сиёсий манфаатлар биринчи ўринда эди: Франция киролиги қўшни, анча ривожланган давлатни ютиб юборди.

Рим папаси Иннокентий III бойлар ва камбағаллар ўртасида тобора кенгайиб бораётган жарликни яхши англади — бу жарликка унинг қўл остидаги бутун дунё қулаши мумкин эди. Ҳалқ черковдан юз ўгираётганини кўриб, у саклаб қолиш мумкин бўлган нарсани саклаб қолишга ҳаракат қилди. Айнан 1212 йилда папа минглаб бечора, газабнок ва ҳамма нарсага тайёр одамларнинг энергиясини фойдали ўзанга йўналтиришга бор қучи билан ҳаракат қилди. У уларни мусулмонларга қарши урушга гижгижлади.

Ўша 1212 йилда (хакикатан ҳам бу йилда ҳамма митинглар ўтказди ва худосизларга қарши қурашга қорлайди: ўсмирлар ва черков иерархлари, дарбадар телбалар ва телба кироллари!) Пиреней ярим оролида Европадаги араб эғалиги тақдирини ҳал қилган энг муҳим жанг бўлиб ўтди.

Кастилия, Наварра, Португалия ва Арагон хукмдорлари анчадан бери испанияликларнинг ярим орол жанубига караб ҳаракатланишига тўскинлик қилаётган ал-Муваххидунлар (фундаменталист мусулмонлар) ҳокимиятини тор-мор қилишни орзу қилишарди. Энди улар қучларини бирлаштириб, урушга тайёргарлик қўришди. Бундан хабар топган папа ўз «содик хизматкорларини» олқишлади ва келажакдаги ҳудудий босиб олишни «имон учун уруш» деб атади. Папа умид қилардики, галаба — агар Худо изн берса — насронийлар қалбига қувонч бағишлайди, уларни рухлантиради ва мустаҳкамлайди; у жамиятни яна жўшқинлик қамраб олишини ва маънавий юксалиш бошланишини кутганди.

1212 йил февраль ойида Кастилия кироли Альфонс VIII тез орада жанг бўлишини эълон қилди. Бутун Европа бўйлаб жўшқинлик тўлкини ёйилди. 16 май куни, уруш арафасида, Рим папаси черков ал-Муваххидунлар билан урушни тўлиқ қўллаб-қувватлашини кўрсатиш учун Римда юриш ташкил қилди. Кўпгина тарихчиларнинг фикрича, бундай юришлар Германия ва Франциянинг турли бурчакларида ҳам бўлиб ўтган. Эҳтимол, Николаснинг ўзи жамиятдаги мана шу қайфият таъсирида бўлган ва айнан шу нарса уни қашшоқлар, болалар, аёллар ва қарияларни ўз байроғи остига тўплаб, Қуддусга «салиб юриши» бошлашга ундаган.

Ўша кунлари кўнгиллилар учун Шарк ва Ғарб йўли очик эди. Бойрок одамлар маврлар билан уруш учун жихозланиб, Испанияга боришлари мумкин эди. Насронийликнинг қамбағал ватанпарварлари эса пиёда юришга отланишди. Икки қўшин деярли бир вақтда мусулмонларга қарши ҳаракат бошлади; бири уларни тарқатиб юборди, иккинчиси эса ўзи тарқалиб кетди.

1212 йил 16 июлда Лас-Навас-де-Толоса қишлоғи яқинида араблар қўшини насронийлар томонидан бутунлай тор-мор қилинди. Реконкиста (қайта эгаллаш) жараёни ортга қайтмас тус олди. «Ғарб варварлари» шу йилги илк «салиб юриши»да галаба қозонишди. Николас одамларни бошлаган иккинчи юриш эса Италия соҳилларида яқунланди. Аммо яна учинчи юриш ҳам бор эди; у ҳам 1212 йил баҳорида — «насронийларнинг умумий сафарбарлиги» баҳорида бошланган эди.

Хайратланарлиси шундаки, ўша 1212 йилда, бутун Германия бўйлаб болалар қўшини тўпланаётган ойларда, ҳудди шундай иштиёқ француз ўсмирларини ҳам қамраб олди. Солномачилар Орлеандан ғарбда жойлашган Клуа қишлоғида яшовчи Стефан исмли чўпон бола пайдо бўлганини хабар қилишади.

1212 йил май ойида (бу сана насроний оламининг қанчалик жунбушга келганини яна бир бор кўрсатади!) у ўзи билан содир бўлган ажабтовур воқеа хақида эълон қилди. У бир тиланчига таом берган, у эса Стефаннинг қўлига Исонинг ўзи томонидан юборилган хатни тутказган ва бу муқаддас мактубни имкон қадар тезроқ қирол Филипп Августга етказишни сўраган.

Афсуски, солномачилар бу самовий хатнинг мазмуни хақида ҳеч нарса билишмайди. Аммо шундоқ ҳам кўриниб турибдики, Стефан ҳам ҳудди Николас қаби харизматик шахс бўлиб, ўша кунларда ўз қўшинини тўплаган. Унинг ёрдамчилари ҳам топилди; улар қўшиқлар ва ибодатлар билан Стефан ҳузурига зиёратчилар оломонини бошлаб қилишарди. Бутун халқ ёш қахрамонларга хайрихоҳлик билдирар ва улар билан фахрланарди. Хатто одамлар ўз болаларининг йўлга чиқишига тўскинлик қилган ота-оналарни айблашгача боришди. Стефаннинг қўшини ҳам, ҳудди Николасники қаби, санокли кунларда қатталашиб кетди. Ва мана, иккита қуролсиз қўшин ўз такводорлиғи билан душманларни енгиларди учун юришга тайёр эди.

Лаон монастирида юритилган солномалардан бирига кўра, ёш саркарда ўз байроги остига 30 мингга якин «бола»ни (pueri) тўплаган. Улар билан бирга у киролнинг касри жойлашган Сен-Денига йўл олди. Стефан айнан кирол билан кўришишни сўраган эди. Аммо кирол уни қабул қилмади, аксинча, кўп ўйлаб ўтирмай, аксарияти ўн икки ёшга ҳам тўлмаган болаларни уйларига жўнатиб юборди. Стефаннинг ўзига нима бўлгани тарихга номаълум.

Бирок, кейинчалик бир роҳиб томонидан тузилган йилнома бу болаларнинг кейинги тақдири хақида ҳикоя қилади. Унинг сўзларига кўра, француз руегілари — худди немис тенгдошлари қаби — барибир Мукаддас заминга етиб боришга интилишган. Уларнинг сафи нафакат болалар, балки катталар — дехконлар, хунармандлар, рухонийлар ва ҳатто жинойтчилар билан ҳам тўлиб борган. Улар бутун Францияни кесиб ўтиб, Марселга етиб келишган. Бу ерда улар (қандай ажойиб параллел!) тўлкинлар иккига бўлинишини ва уларни Қуддусга ўтказиб юборишини кутишган.

Лекин мўъжиза содир бўлмади. Денгизни сузиб ўтиш керак эди. Шунда Хуго Темир ва Вильгельм Чўчка исмли савдогарлар ёрдамга келишди. Айтиш жоизки, машъум лақабли бу икки шайтоний шахс солномачининг уйдирмаси эмас. Уларнинг исмлари бошқа манбаларда ҳам тилга олинади. Маълумки, Фридрих II бу жинойтчи савдогарларни қўлга олиб, қатл эттирган. Ўшанда эса уларнинг тилидан бол томарди. Улар «Масих химоячиларини Худонинг мукофоти учун» олиб кетишга тайёр эдилар.

Улар болаларга ўзларида бўлган еттита кемага чиқишни таклиф қилишди ва Қуддусга олиб боришни ваъда қилишди. Бўрон пайтида иккита кема Сардиния киргоқларида, Сан-Пьетро ороли яқинида ағдарилиб кетди; барча йўловчилар чўкиб кетди. Колганлари мусулмонлар заминига етиб боришди. Факат кемалар Фалантинга эмас, балки Жазоир ва Мисрнинг Искандария шахрига келиб тўхтади. Бу ерда болаларни қул бозорида сотиб юборишди. Қул қилинганлардан бири ўн саккиз йилдан кейин Европага қайтиб келди ва шерикларининг аянчли тақдири хақида сўзлаб берди. Унинг ўзи ўқишни билгани учун баъзи имтиёзлардан фойдаланган, кейинчалик эса озод қилинган эди. Бошқалар эса, агар тирик қолган бўлишса, ҳамон қул сифатида қун кечиришмоқда.

Бу воқеа хақиқатми? Сардиния киргоқларидаги кема ҳалокати тўқима эмас. Папа Григорий IX (1227–1241) чўкиб кетганлар хотирасини ёд этиш учун Сан-Пьетро оролида ибодатхона қуришни буюрган. У хозиргача мавжуд.

Бирок, тарихчилар бу ҳикоянинг ҳаммаси хақиқатга мос келишига ишончлари қомил эмас. Эҳтимол, солномачи Альберих фон Труафонтен Европанинг адашган фарзандлари хақида ёзаётиб, бир ёзда содир бўлган иккита ўхшаш воқеани — Германиядаги Николас ва Франциядаги Стефан воқеасини аралаштириб юборгандир. Масалан, у кельнлик солномачининг баъзи руегілар Қуддусга сузиб кетиш орзусида Марселга етиб келгани хақидаги хабарини сўзма-сўз такрорлайди. Йилноманинг бу қисмида Альберих аслида Николас тарафдорларининг тақдири хақида гапираётган бўлиши мумкин. Улар — ва Николаснинг ўзи ҳам — қул бўлиб кетишган. Балки иккала юриш ҳам шундай яқунлангандир. Эҳтимол, ишонувчан салибчиларнинг сотиб юборилгани хақидаги дахшатли ҳикоя бу саргузашт иштирокчилари уйларига қайтмагач, пайдо бўлган миш-мишлардан тугилгандир.

Албатта, саволлар кўп. Аммо умумий манзара аниқ. Саккиз аср аввал Европа инкирозни бошдан кечираётган эди. Унинг аҳолиси доимий равишда ўсиб борарди. Тобора кўпроқ ёш, гайратли одамларнинг на моли, на мулки бор эди ва улар қучларини қаерга сарфлашни билишмасди. Улар қатъият билан тарғиботчилар ортидан эргашишди.

Муаллиф:

21.01.2026 03:13 - Янгиланди 21.01.2026 03:23

Бидъатчилар ва сектантлар сафи кенгайди. Оломонни дунёнинг чеккасига бўлса ҳам бошлаб кетишга тайёр бўлган ўзбошимча раҳнамолар пайдо бўлди. Бу одамлар ўз тарафдорларида очқўзликни уйғотишга ҳаракат қилишмади — хақиқий рицар-салибчилар бой ўлжа учун ҳар қандай мамлакат ва шаҳарни талон-тороғ қилишга тайёр эдилар ва уларда бу сифат етарли эди. Йўқ, уларни фақат гоё рухлантирарди. Улар насроний олами учун йўқотилган ерларни қайтаришни орзу қилардилар ва нари борса «ўша ердан бир парчагина» олишга умид қилишарди. Лекин улар на қурол ва на қуч ишлатишни хошлашди. Улар фақат мўъжизага — «тоғлар ва денгизларни жойидан жилдирувчи» имонга таянишди. Уларнинг бу телбаларча режасида ўрта аср одами тафаккури жуда ёрқин акс этган. Бу давр жамоавий ҳаяжонлар даври эди. Худди улкан резонатор каби, оломон воизнинг ҳар бир сўзини, ҳар бир ҳаракатини қучайтириб берарди. Ва шунда минглаб одамлар, қарию ёш, Раббийга хизмат қилиш ва У йўқотган муқаддас қадамжоларни қайтариш учун уйлари, мол-мулкларини ташлаб чиқиб кетишди. Бўрон кўтарган тўлкинлар каби, «Масих жангчилари» бутун Европа бўйлаб изғиб юришди. Уларнинг ҳаёлида муқофотлар эмас, фақат жасоратлар эди! Нима ҳам дердик, у пайтда жасорат кўрсатиш ҳар ким учун очик эди, чунки жасорат кўрсатиш ҳаёт қийинчиликларига чидашдан кўра осонроқ эди. Афсуски, уларга «ширинзабон фаришта» ваъда қилган Муқаддас заминга етиб бориш насиб этмади. Улар ишонишди, лекин имон уларни ҳеч қаерга олиб бормади.

Профессор Абу Муслим тайёрлади